

Benes Tarr Csilla

Szemlélők a Vekker Műhely előadásában¹

A *Nem csináltam semmit*² című tantermi színházi nevelési előadás a Vekker Műhely³ közreműködésében, TANDEM nonprofit szervezettel való együttműködés eredményeként született meg.⁴ Az 7–9. évfolyamos tanulóinak⁵ készült előadás 2021 őszétől számos szlovákiai magyar alapiskolában megvalósult, Nyárasdtól⁶ egészen Kassáig. Az előadáson a 2021–2024-es időszakban több mint 50 alkalommal vehettek részt diákok.

A *Nem csináltam semmit* című előadás témája a még napjainkban is tabuizált, de szinte minden iskolában jelen lévő jelenség: az *iskolai zaklatás és kiközösítés*. Mivel az előadás alkotói közé tartozom, ezért az írásom személyesebb hangvételű, így közvetlenebb betekintést ad a Vekker Műhely társulás színházi nevelési előadásának elkészítési folyamatába és az utóéletébe. Remélem továbbá, hogy a leendő és aktívan praktizáló pedagógusok számára lehetőséget kínál ennek az érzékeny témának a diákokkal történő feldolgozásában. Bízom benne, hogy a *Nem csináltam semmit* komplex színházi nevelési előadás témaindítoul szolgálhat az osztályfőnökök számára a közösségben fellépő problémák kezelésére, akár azáltal, hogy a szemlélői attitűdöt és annak komplexitását helyezi a középpontba: a diákokkal közösen keresünk különféle megoldási stratégiákat, válaszreakciókat a problémára. Háttérinformációként elárulom, hogy ez az egyik legkeresettebb előadásunk.

Mikor jött létre?

Fontos hangsúlyoznunk, hogy az előadás a koronavírus-járvány okozta lezárások alatt született, vagyis a 2. hullám alatt⁷ zajlottak az egyeztetések, a kutatói munka, az improvizációs próbák, illetve a 3. hullám⁸ idején valósultak meg az osztálytermi próbák, amikor az iskolák, intézmények nem fogadhattak idegeneket – nem kis akadályt gördítve ezáltal az alkotók elé.

Minden rosszban van azonban valami jó. Kiderült ugyanis, hogy közösen gondolkodni, kutatni, egyeztetni, jelenetet improvizálni, megbeszélni és szövegpróbázni online is lehet. Ahogy az is nyilvánvalóvá vált, hogy egy elhagyatott iskola termében is tudunk próbálni, ha sikerül – természetesen legálisan – bejutnunk. A rendezőnk pedig képes online instruálni, ha épp elegendő a térerő és a megfelelő látópozícióba helyeztük a laptop kameráját.

Forrás: A szerző archívuma. Göndör László fotója

***A Nem csináltam semmit* műfaja**

Műfaját tekintve a *Nem csináltam semmit* tantermi színházi nevelési előadás. A színházi nevelés – mint interdiszciplináris műfaj – ötvözi a színházi és drámapedagógiai eszközök használatát egy adott témán belül. Ezért is nevezzük az ezen előadásokban szereplő embereket színész-drámatanároknak.⁹ Fontos, hogy a színész-drámatanár színészként is megfelelő attitűddel legyen jelen. Már csak azért is, hogy a diákok érdeklődését felkeltse, de az erőteljes drámatanári jelenlét szintén elengedhetetlen, nyitottsággal, valamint a drámapedagógiai eszköztárral általuk kerül feldolgozásra az előadás témája. Fontos a témaválasztás, hogy az adott korcsoportot érintse és a saját problémájának tekintse, de az adott jelenethez, témához kapcsolódó megfelelő kérdésfelvetés is nélkülözhetetlen. Mindkettő hozzájárul a diákok aktív részvételéhez az előadásban.

Egy színházi nevelési előadásban szerepel egy hagyományos értelemben vett színházi előadás, amihez – előtte, utána vagy azt megszakítva – egy feldolgozó rész kapcsolódik, amelyben a résztvevő diákok¹⁰ interakcióval reagálhatnak a látottakra. Az interakció vagy válaszreakció nem kötelező, hallgatni ér. A tapasztalataink viszont azt mutatják, minél inkább húsba vágó a téma, annál nagyobb a közlési vágy a résztvevő diákokban.

A műfaj megnevezésében szerepel az előadás helyszíne is: a tanterem. Ez azt jelenti, hogy az előadás helyszíne szolgáltatja a díszletet is, amit helyenként saját kellékekkel egészítünk ki, ilyen például a törölköző, szappan, fogas, kréta, virág.

A helyszínt illetően az a csavar a dologban, hogy nemcsak a színházi előadás helyszíne a tanterem,¹¹ hanem az összes jelenet is a tanteremben játszódik, a diákok pedig az előadásban szereplő osztálytársak az adott esetben. A tantermi színház időtartama egy óra. Az előadást megelőzi, majd utóköveti a diákokkal való „beszélgetés”, amit mi közös gondolkodásnak hívunk. Ez szintén egy óra hosszúságú, interakciótól függően.

Forrás: A szerző archívuma. Göndör László fotója

Az előadás elején történik a ráhangolódás a témára, a végén pedig néhány helyzet megvilágítása több perspektívából a résztvevők által, drámapedagógiai eszközökkel.¹² Fontos mozzanatok ezek, mivel a résztvevő diákok teremtik meg a sokszínűséget a véleményükkel, a mi dolgunk pedig az, hogy erre a diverzitásra felhívjuk a figyelmet, és relevánsnak kezeljük, teret adjunk az eltérő véleményeknek. Ami viszont a bizalmi kapcsolódáshoz hozzájárul, hogy alkalmanként egy osztállyal dolgozunk, így a megnyilatkozás, véleményformálás egy számukra ismert közösség előtt történik.

Szerzői színház

A *Nem csináltam semmit* című előadás szerzői színház, vagyis az elkészítéséhez nem szolgált számunkra alapul semmilyen kész dráma vagy dramatikus szöveg. A szöveggönyv az esetünkben közös munkából született, amelyben a jeleneteket, monológokat a rendező javasolta, a játékosok improvizáltak és az előadás író-dramaturgia állította össze és gyúrta színházi szöveggé. A közös munka viszont jóval több folyamatot foglal magába ennél. Az improvizációkat megelőzte ugyanis az iskolai zaklatás – azaz a bullying – témakörében való kutatás. A kutatás magában foglalja azt, hogy szakirodalmat olvasunk, szakértőket vonunk be a munkafolyamatba, tájékozódunk a témában, beszélgetünk róla, vitatkozunk és érvelünk. A cél az, hogy olyan előadást hozzunk létre, amely az adott korosztályt érinti, figyelmét felkelti, eszközeit tekintve pedig releváns. Fontos továbbá, hogy felkészültek legyünk a témában, hiszen a színész-drámatanár vezeti az interaktív részeket is.

Szemléllői attitűd

A kutakodás során arra lettünk figyelmesek, hogy a legtöbb publikáció az *elkövető* = zaklató, illetve *áldozat* = *bully* viszonyrendszerben vizsgálja a helyzetet. Ugyanakkor ott van egy harmadik fél is: a *szemlélő* szerepe. Az életünk során már valamennyien érintettek voltunk ebben a szerepkörben. Bennünket éppen a tétlen/aktív, gyerek/felnőtt szemlélők helyzete

kezdett el érdekelni. Munkafolyamatunkat a saját, illetve közvetlen környezetünk tapasztalatainak feldolgozásával folytattuk. A próbafolyamat ezen részénél elég mélyre és az ember, visszakerül a múltba, volt, akinél sebek tépődtek fel, régi emlékek jöttek elő és kerültek más megvilágításba. Ezekből a helyzetekből is táplálkoztunk, és beépítettük ezeket a későbbi improvizációkba.

Az improvizációk a rendező javaslatára történtek az azt megelőzően közösen felvázolt cselekményvázlat után. Történetünkben szeretnénk volna kihagyni az online zaklatást és a covid-időszakot, annak ellenére, hogy mindkettő erőteljesen jelen van a gyerekek világában. Úgy éreztük, színházilag is nagyobb teret kínál, ha az offline térben történő zaklatást választjuk. Ezt két idősíkból helyeztük el, ezzel is hangsúlyozva a téma fontosságát, és hogy az elvarratlan érzelmi szálak bizony akár évek múltán is visszaköszönhetnek az életünkbe.

Röviden az előadásról

A történet 2019-ben¹³, egy kisvárosi (mint például a párkányi) alapiskolában játszódik. Ildikó egy tanár, ő Attila osztályfőnöke, az osztály most nyolcadikos. Adri Ildikó barátnője, egyben Attila anyja és a szülői szövetségben is fontos szerepet tölt be. Virág személyesen nem lép színre a történetben, de tudjuk róla, hogy világbajnok ökölvívó. A múltbeli események 1995-ben játszódnak, ugyanezen a helyszínen, ahol Ildikó, Adri, Virág és Kriszta osztálytársak voltak. Virágot az osztály kiközösítette, nyolcadik év végén kilépett a suliból, a kilencediket már máshol járta. A jelenben Ildikó elhívja Virágot a pályaválasztási napra. Eközben Ildikó egy iskolai feladat során olyan információra bukkan, hogy a gyerekek között zaklatás történik, Marosi Ádámot bántják a füle miatt. Ildikó egy névtelen levélből szerez tudomást a szomszéd osztályban zajló zaklatásról...

A történetben a múlt és jelen szövevényes szálai és a kapcsolatok fokozatosan bontakoznak ki a közönség szeme előtt, akik maguk a szemlélők is egyben, ugyanis közöttük elevenednek meg az események. A közönség így akarva-akaratlanul szereplővé, azaz a darabbéli osztály részévé is válik.

Feldolgozó rész

Pedagógiai szempontból talán az interaktív rész a legizgalmasabb az előadásban. A tanár kívülről lehet a szemlélője a diákjai megnyilvánulásainak, láthatja, ki hogyan formál véleményt, vitatkozik, nyilvánul meg vendégelőadók társaságában.

Ilyenkor gyakran szoktunk olyan visszajelzéseket kapni a tanároktól, hogy nagyon meglepődtek, hogy kik voltak aktívak az osztályból: olyan diákok, akik nem éppen kiemelkedők a tanulmányaikat tekintve, viszont meglepő módon értékes észrevételeik voltak, szépen érveltek a véleményük mellett vagy épp nagyon kreatívan sikerült megoldaniuk egy-egy helyzetet. Időnként ennek épp az ellenkezőjét tapasztalja a megfigyelő tanár, vagyis minden épp úgy zajlik, ahogy az ő óráján, csak talán még markánsabbak a hangadók, és még inkább elnyomják az egyébként is introvertáltabbakat. A tanárok többnyire hálásak szoktak lenni az olyan feladatokért, amelyben a visszahúzóbbak is teret kaptak.

Egyébként a csend és a hallgatás nemcsak a színházi előadás és a jelenlét egyik fontos eleme, illetve feszültség forrása, hanem a diákok részéről a színész-drámatanár számára egy értékes visszajelzés. Mögötte ugyanis számtalan jelenség rejtőzhet. Vagy nagyon is megérintette a téma és megdolgoztatja a diákot belülről, vagy őrlődik, hogy merje-e vállalni akár az ellentétes

véleményét az osztálytársai előtt; esetleg nem kötötte őt le az előadás (reméljük, ez van a legcsekélyebb arányban). A látottak, az előadás kapcsán feltett kérdések vagy felkínált drámajátékok sok érzést és gondolatot elindíthatnak a diákokban.

Forrás: A szerző archívuma. Göndör László fotója

Ráhangolódás a témára

A *Nem csináltam semmit* esetében az előadást megelőzően van egy témára hangolódó interaktív szakasz. E szakasz során megteremtjük a közvetlen teret – a diákok a padokra ülhetnek fel, és elkezdjük a témát kibontani. Ki, mikor, milyen helyzetben találkozott már ezzel a mondattal: *Én nem csináltam semmit*. A diákok többnyire már ezen a ponton bevonódnak a témába, és sorolják a személyes vagy közvetett érintettségű tapasztalataikat. A kérdések pedig folytatódhatnak: Miért? Vajon minden helyzetben hazugság áll-e a mondat mögött? Drámatanárként fontos készség az empátia, a nyitottság a másik véleményének elfogadására, megértésére. Felhívjuk a figyelmüket, hogy az előadásban néhányszor elhangzik majd ez a mondat, legyenek résen. Beszélgetünk továbbá a bántásról. Előfordulhat-e, hogy valaki szándékosan bánt valakit? Az online térben van-e bántás? Előfordul, hogy más emberek is látják azt, vagy hallanak arról, hogy bántanak valakit. Például egy osztályban, nevezzük őket szemlélőknek. Mit gondol a szemlélő, amikor azt látja, hogy mást vagy másokat bántanak? Mi jár a fejében olyankor? – ezen a ponton már a diákok is elkezdik kibontani a szemlélői magatartást, közösen gondolkodunk.

Ezután felhívjuk a figyelmet arra, hogy az előadásban egy színész több szerepet is játszik, és ezt jelmezzel fogjuk jelölni számukra, valamint hogy ők mint diákok az előadás részei, és időnként hozzájuk is szólunk színészként. Majd jó szórakozást kívánva elkészülődünk az előadáshoz. Vagyis a színházra való készülés is a szemük előtt zajlik, nincs függöny, se színpad, csak az élmény varázsa.

Az előadás után

A történetünk vége nyitott. A diákokkal való beszélgetést a lehetséges folytatásokkal kezdjük. *Ha ez a történet sorozat lenne, mi lenne a következő részben?* Foglalkozunk továbbá a darabban elhangzott Nem csináltam semmit mondatokkal. *Mikor hangzottak el? Milyen kontextusban? Vajon tényleg igazat mondott-e az adott szereplő? Titkolt valamit? Hazudott? Honnan sejtethetjük, tudhatjuk? Esetleg milyenre változtatnák a darab címét?*

A továbbiakban az előadásban szereplő konkrét zaklatással foglalkozunk. Nagyon fontos, hogy a látottakat értékeljük, arról gondolkodunk és keresünk lehetőségeket, mit hogyan lehetett volna tenni vagy mi miért történhetett meg. Az egyik színész-drámatanár segítségével, aki eljátssza az áldozatot, megnézzük, *hogyan lenne, ha a zaklatás utáni napon megjelenne az osztályban. Milyenek lennének az osztálybeli reakciók?* A vélemények nem kell, hogy a diákok saját véleményét tükrözzék, lehetnek elképzelt reakciók is. Utolsó játékként a szemlélők, azaz a főszereplő áldozat osztálytársai helyében érvelnek a diákok: *amellett, hogy tenni kéne-e valamit vagy sem (ha igen, mit), amolyan egyszerűsített vitaszínházi formában, melynek a drámatanár a moderátora. Milyen érv szól az egyik vagy másik oldal mellett? Fejezzétek be a mondatot: Csinálni valamit, mert.... Nem csinálni semmit, mert...*

Meghallgatjuk az érveket. Lezárásképp két kérdést teszünk fel: *szemlélőként ki tudok-e maradni egy zaklatási történetből? Attól, hogy nem csinálom semmit, ki tudok-e maradni, vagy azzal, hogy nem csinálom semmit, épp valakit (a zaklatót? az áldozatot?) támogatok?*

Hangsúlyoznám, hogy minden előadás más, függ a színész-drámatanárok aktuális állapotától, a drámatanárok és az osztály kondicionáltságától, hogy milyen kapcsolódás keletkezik a közlő és befogadó fél között, mennyire képes elmélyülni a bizalom e rövid idő alatt. Éppen ebből kifolyólag nincs két ugyanolyan előadás és feldolgozó rész sem. A drámatanár részéről a rugalmasság és kreativitás, valamint a helyes helyzetfelismerésből fakadó nyitott akciók és reakciók egyaránt fontosak.

Nem csináltam semmit

(Tantermi színházi nevelési előadás)

Alkotók: Játsszók/Színész-drámatanárok: Benes Tarr Csilla/Czuczor Nóra, Romada Rakottyay Katalin/ Kuklis Katalin
Író-dramaturg: Kuklis Katalin
Rendező: Romankovics Edit
Konzulens: Czuczor Nóra

Felhasznált irodalom:

Gyombolai Gábor (2021): *A színész-drámatanár munkája – A színészet lehetséges útja*. Doktori értekezése, url: https://archiv.szfe.hu/wp-content/uploads/2021/03/DI_Gyombolai-Gabor_tezisek_magyar.pdf

¹ Minden érdeklődőt szívesen látunk a Tandem 2024. november 22-i konferenciáján, ahol bemutatjuk, hogyan működik élőben egy ilyen komplex előadás.

² Az előadás kisfilmje megtekinthető az alábbi linken: <http://vekkermuhely.com/portfolio-item/nem-csinaltam-semmit/>

³ A Vekker Műhelyről társulás eddigi munkairól bővebben az alábbi honlapon olvashatnak: <https://vekkermuhely.com/>

⁴ A projekt az Interreg V-A Slovakia-Hungary Cooperation Programme támogatásával valósult meg.

⁵ Az előadás eredetileg a 6–8. évfolyam részére készült, de néhány előadás tapasztalata után, valamint a diákok és a tanárok visszajelzései alapján a korosztályi besorolást 7–9. évfolyamra módosítottuk.

⁶ Az előadás bemutatója 2021 szeptemberében volt a nyárasdi alapiskolában.

⁷ 2020. december – 2021. március

⁸ 2021. április–május, 2021. szeptember

⁹ A színész-drámatanár az angol eredetű, „Theatre in Education” elnevezésű színházi műfajban alkot. Ennek a műfajnak a rövid megnevezése „T.I.E.” vagy „TIE”. Létrejöttkor, Nagy-Britanniában a műfaj formai ismérve az volt, hogy az ilyen előadások játzására létrejött TIE társulatok, iskolai környezetben színházi előadásokat játszanak fiataloknak, és ezek az előadások interaktív, valamint performatív részekből állnak össze. Tartalmi ismérve pedig, hogy ezek az előadások egy-egy jól meghatározható téma kapcsán, annak egy fontos aspektusát vizsgálva, mind színházi, mind drámapedagógiai eszközökkel dolgozva körüljárják az adott témát, és kísérletet tesznek annak mélyebb megértésére. A műfaj angliai történetét és magyarországi megjelenését is nézve a TIE egyszerre jelent színházi és pedagógiai újítást is. Forrás: Gyombolai Gábor: A színész-drámatanár munkája – A színészet lehetséges útja doktori értekezése, https://archiv.szfe.hu/wp-content/uploads/2021/03/DI_Gyombolai-Gabor_tezisek_magyar.pdf

¹⁰ A pedagógus vagy osztályfőnök mint külső megfigyelő vesz részt a színházi nevelési folyamatban, lehetőséget kap szemlélőként megfigyelni az osztálya reakcióit, valamint az előadást is.

¹¹ Színház a színházban-effektus, lásd: Shakespeare *Szentivánéji álom* c. művében a mesteremberek jelenet.

¹² Pl. Forró szék, Fórum színház, Befejezetlen mondat...

¹³ Fontos, hogy a koronavírus-járványt megelőző időszak legyen az előadás jelene. Ekkor ugyanis még javában tomboltak a lezárások, mint már említettem. A diákok nagyon vágytak arra, hogy visszakapják a régi, maszkmentes életüket.